

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В. Н.

Каразіна Кафедра історіографії, джерелознавства та археології

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Виробнича (краєзнавча) практика

(назва навчальної дисципліни)

рівень вищої освіти перший бакалаврський

галузь знань 03 Гуманітарні науки

(шифр і назва)

спеціальність 032 Історія та археологія

(шифр і назва)

освітня програма Історія та археологія

(шифр і назва)

вид дисципліни обов'язкова

(обов'язкова / за вибором)

факультет історичний

2025 / 2026 навчальний рік

2

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою історичного факультету

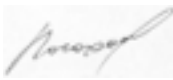
“29” серпня 2025 року, протокол № 7

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: Куделко Сергій Михайлович, кандидат історичних наук,
професор

Програму схвалено на засіданні кафедри історіографії, джерелознавства та археології

Протокол від “29” серпня 2025 року № 1

Завідувач кафедри історіографії, джерелознавства та археології

Сергій ПОСОХОВ (підпис) (прізвище та ініціали)

Програму погоджено з гарантом освітньої (професійної/наукової) програми (керівником
проектної групи) Історія та археологія

назва освітньої програми

Гарант освітньої (професійної/наукової) програми
(керівник проектної групи) Історія та археологія

Сергій ЛИТОВЧЕНКО

Програму погоджено науково-методичною комісією
історичного факультету

назва факультету, для здобувачів вищої освіти якого викладається навчальна дисципліна

Протокол від “29” серпня 2025 року № 1

Голова науково-методичної комісії історичного факультету

Олександр ТУМАКОВ

3

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Краєзнавча виробнича практика» складена
відповідно до освітньо-професійної програми підготовки

бакалавр
(назва рівня вищої освіти)

Спеціальності 032 Історія та археологія

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни

Метою краєзнавчої виробничої практики є формування та розвиток у студентів професійних компетентностей, оволодіння сучасними методами і підходами історико краєзнавчого дослідження, формами організації праці, а також удосконалення навичок роботи з фондами бібліотечних, музейних, архівних установ.

Теоретичною базою є лекційний курс «Історична географія та краєзнавство», засвоєний студентами на першому курсі, та інші суміжні дисципліни (музеєзнавство, пам'яткознавство, історична географія, історична антропологія, історія України тощо).

Базою практики є Центр українських студій та краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька ХНУ імені В. Н. Каразіна на основі відповідного двостороннього договору.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна у 2013 р. став першим університетом України, де була запроваджена літня краєзнавча практика. У процесі організації практики враховані як ґрунтовні традиції наукового вивчення Слобожанщини та Харківщини університетськими вченими, так і сучасні практичні напрацювання у краєзнавчій галузі.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни

У результаті проходження практики студенти повинні:

- поглибити і закріпити знання з раніше вивчених теоретичних курсів; • простежити зв'язок краєзнавства з іншими навчальними дисциплінами; • поглибити знання, зокрема з історичного краєзнавства, оволодіти методиками краєзнавчих досліджень, навчитися застосовувати їх для вивчення історії окремих регіонів, історичних пам'яток, родоводів тощо;
- навчитися класифікувати краєзнавчі дослідження за основними напрямками; • ознайомитися з літературними, довідниковими, бібліографічними та іншими джерелами краєзнавства;
- ознайомитися з основними організаційними формами краєзнавства (науковим, громадським, шкільним тощо).
- ознайомитися з внутрішньою структурою та системою організацій краєзнавчих товариств (Національної спілки краєзнавців України, Українського товариства охорони пам'яток історії і культури тощо);
- проаналізувати основні напрямки діяльності краєзнавчих організацій та осередків Харкова і Харківщини;
- оволодіти первинними навичками організації краєзнавчих осередків, професійної екскурсійної роботи тощо.

1.3. Кількість кредитів: 5 кредитів ECTS.

1.4. Загальна кількість годин: 150 годин

4

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
Обов'язкова / за вибором	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
3-й	
Семестр	

5-й	
Лекції	
-	
Практичні, семінарські заняття	
0 год.	
Лабораторні заняття	
0 год.	
Самостійна робота	
150 год.	
у тому числі індивідуальні завдання	
-	

1.6. Перелік компетентностей, що формує дана дисципліна

Вивчення дисципліни сприяє формуванню наступних загальних компетентностей:

ЗК 1. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні, позиціонувати себе як випускника Каразінського університету. (компетентність, визначена Університетом)

ЗК 2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК 4. Здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях.

ЗК 5. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

ЗК 6. Здатність спілкуватися іноземною мовою.

ЗК 7. Здатність до пошуку, опрацювання та аналізу інформації з різних джерел з використанням інформаційних і комунікаційних технологій.

ЗК 8. Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми, а також бути критичним і самокритичним.

ЗК 9. Здатність працювати автономно і в команді.

ЗК 10. Цінування та повага різноманітності та мультикультурності. (компетентність, визначена Університетом)

Вивчення дисципліни сприяє формуванню наступних фахових компетентностей:

ФК 3. Усвідомлення соціальних функцій історика та розуміння можливостей

використання історії для досягнення певних цілей, в тому числі наслідків зловживання історією.

ФК 4. Здатність спілкуватися державною мовою, рідною мовою та однією з іноземних мов із використанням термінів і методик, прийнятих в фаховому середовищі; знати й вміти використовувати в професійних цілях давні мови.

ФК 8. Здатність використовувати фахові знання та професійні навички у процесі виявлення, охорони та популяризації матеріальної і нематеріальної культурної спадщини.

ФК 10. Здатність використовувати у фаховій діяльності знання гуманітарних та соціальних наук, вміння аналізувати, оцінювати і прогнозувати політичні, економічні, культурні й соціальні події та явища.

ФК 11. Здатність працювати з історичними текстами і документами, коментувати, анотувати їх відповідно до певних критеріїв; презентувати і обговорювати результати наукових досліджень.

ФК 12. Володіння методами викладання історії та суміжних дисциплін у загальноосвітніх навчальних закладах різних типів. (компетентність, визначена Університетом)

1.7. Перелік результатів навчання, що формує дана дисципліна

ПРН 1. Знати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського суспільства, дотримуватися принципу верховенства права, поважати права і свободи людини. (ПРН, які було визначено університетом)

ПРН 3. Знати найважливіші факти історичного минулого українського народу і історії людства загалом, а також мати більш глибокі знання про певний історичний період або проблему.

ПРН 6. Виявляти взаємозв'язки між процесами у минулому та на сучасному етапі, аналізувати суспільні процеси в історії України в контексті європейської та світової історії.

ПРН 8. Брати участь у плануванні та виконанні наукових досліджень у сфері історії, презентувати результати досліджень, аргументувати висновки.

ПРН 9. Мати навички організації практичного вирішення проблем історичної пам'яті та охорони матеріальної й нематеріальної культурної спадщини України.

ПРН 10. Застосовувати сучасні методики у процесі популяризації історії та археології, а також здійсненні різних видів педагогічної діяльності.

ПРН 12. Здійснювати аналіз ситуацій з урахуванням історичного контексту та/або історичних передумов.

ПРН 13. Здійснювати комунікацію з професійних питань з представниками наукових, громадських, релігійних і національно-культурних організацій і спільнот.

ПРН 14. Демонструвати здатність діяти соціально відповідально на основі етичних міркувань (мотивів), зокрема, практикувати дотримання етичних принципів ведення дискусій. (ПРН, які було визначено університетом)

ПРН 15. Розуміти загальні та специфічні риси історичного розвитку різних регіонів України, Європи та світу, фактори, що зумовлюють різноманіття культур та національних спільнот, ефективно співпрацювати з носіями різних історичних та культурних цінностей.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Теоретичні та прикладні засади краєзнавчого дослідження

Тема 1. Вступна.

Предмет і завдання практики. Охорона праці і безпека життєдіяльності. Особливості проведення практики. Характеристика завдань.

Тема 2. Історичне краєзнавство (теоретичні засади).

Краєзнавство як наукова та навчальна дисципліна. Краєзнавство як громадський рух. Історія розвитку краєзнавчих досліджень. Об'єкт і предмет краєзнавства. Методологічні засади краєзнавства. Зв'язок краєзнавства з іншими науками.

Тема 3. Природознавче краєзнавство.

Сутність природознавчого краєзнавства. Рельєф і геологічна будова регіону. Корисні копалини регіону. Кліматичні умови. Гідрологічні умови. Ґрунтовий покрив. Рослинний покрив. Тваринний світ. Екологічні проблеми регіону, природоохоронні заходи. Тема 4.

Топоніміка в системі краєзнавства.

Географічні назви в системі краєзнавчих досліджень. Поняття топоніміки та топонімії. Види топонімів, основні ознаки їх класифікації. Походження та історія трансформацій географічних назв у регіоні.

Тема 5. Мистецтвознавче краєзнавство.

Сутність мистецтвознавчого краєзнавства. Історія розвитку духовної культури регіону. Образотворче мистецтво. Декоративно-ужиткове мистецтво. Архітектура. Музичне мистецтво. Театральне мистецтво. Сучасні шляхи розвитку мистецтва в регіоні. Тема 6. Літературне краєзнавство.

Сутність літературного краєзнавства. Історія розвитку літературного процесу в регіоні. Народна уснопоетична творчість. Писемна літературна творчість. Літературні традиції в регіоні та їх розвиток на сучасному етапі.

Тема 7. Релігійне краєзнавство.

6

Сутність релігійного краєзнавства. Конфесійний склад населення регіону. Історія регіонального розвитку церковної архітектури та мистецтва в контексті загальної стильової динаміки.

Тема 8. Краєзнавча біографістика.

Історико-біографічні студії в системі краєзнавчих досліджень. Співвідношення понять «біографіка» і «біографістика». Історія розвитку біографічних досліджень. Джерела історико-біографічних студій в регіональному контексті.

Тема 9. Краєзнавчий туризм.

Сутність туристичного краєзнавства. Види туризму. Ресурси та потенціал туристичного розвитку регіону. Роль та місце туризму у вивченні та промоції історико-культурної спадщини регіону.

Тема 10. Підсумкова.

Підбиття підсумків практики. Оформлення звітної документації.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин			
	денна форма		заочна форма	
	усього	у тому числі	усього	у тому числі

		л	п	лаб	інд	с. р.		л	п	лаб	інд	с. р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1. Теоретичні та прикладні засади краєзнавчого дослідження												
Тема 1. Вступна	6		–	–	–	6						
Тема 2. Історичне краєзнавство (теоретичні засади)	16		–	–		16						
Тема 3. Природознавче краєзнавство	14		–	–		14						
Тема 4. Топоніміка в системі краєзнавства	16		–	–		16						
Тема 5. Мистецтвознав че краєзнавство	14		–	–		14						
Тема 6. Літературне краєзнавство	16		–	–		16						
Тема 7. Релігійне краєзнавство	14		–	–		14						
Тема 8. Краєзнавча біографістика	16		–	–		16						
Тема 9. Краєзнавчий туризм	18		–	–		18						
Тема 10. Підсумкова	20		–	–		20						
Разом за розділом 1	150		–	–		150						

Усього годин	150	-	-	-	-	150						
-------------------------	------------	----------	----------	----------	----------	------------	--	--	--	--	--	--

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість годин
1	Ознайомлення з методичними та інформаційними матеріалами за програмою практики.	6
2	Місце краєзнавства в системі наукових знань. Співбесіда.	16
3	Аналіз природних факторів, які могли найбільше впливати на розвиток Харківщини в минулому і зараз. Співбесіда.	14
4	Характеристика топонімічного ареалу свого населеного пункту. Співбесіда.	16
5	Причини та передумови розвитку Харкова як відомого театрального міста. Співбесіда.	14
6	Харківщина у дзеркалі української літератури. Співбесіда.	16
7	Мультикультуралізм та багатоконфесійність як чинник розвитку Харкова. Співбесіда.	14
8	Видатні постаті в історії свого населеного пункту. Співбесіда.	16
9	Оцінка туристичного потенціалу Харківської області. Співбесіда.	18
10	Оформлення звіту та щоденника практики відповідно до встановлених вимог.	20
	Разом	150

Під час проходження практики керівники залучають студентів до виконання групових проєктів. У межах групи студенти діляться на підгрупи (до 4 студентів залежно від складності теми і завдання), кожна з яких працює над окремим творчим або дослідницьким проєктом.

Теми проєктів обираються практикантами із запропонованого керівниками переліку або формулюються спеціально, з урахуванням наукових інтересів та зацікавлень і тематики кваліфікаційних робіт, що виконуються студентами на історичному факультеті. Проєкти зазвичай мають творче спрямування і можуть спрямовуватись на підготовку матеріалів для виставок (стаціонарних та електронних), розробку екскурсійних маршрутів, оформлення тематичних буклетів або брошур тощо.

Також проєкти можуть мати пошуковий характер і полягати у виявленні та систематизації місцевої краєзнавчої літератури, у зборі та опрацюванні інтерв'ю, спогадів розповідей очевидців подій, а також у формуванні і наповненні банків даних тощо.

6. Індивідуальні завдання

7. Методи навчання

Лекції, самостійна робота студентів, виконання індивідуальних завдань на базі Центру українських студій та краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька, робота в малих творчих групах.

8

8. Методи контролю

Відповідальність за проходження і контроль практики покладаються на призначених керівників і факультетського керівника практики.

Керівники практики:

- контролюють відвідування студентами теоретичних (у формі колоквіуму тощо) та екскурсійно-пізнавальних занять;
- рекомендують студентам необхідну літературу, допомагають її опрацювати;
- допомагають обрати або пропонують студентам тему пошуково дослідницького проекту, есе;
- розробляють графік виконання індивідуального завдання, доводять його до відома студентів, слідкують за дотриманням;
- надають методичні рекомендації та контролюють процес написання підсумкової роботи;
- приймають звіт від студентів про результати виконання індивідуальних завдань та проводять контроль засвоєння матеріалу у формі усного заліку;
- виставляють оцінку за практику.

9. Схема нарахування балів

Приклад для підсумкового семестрового контролю в формі заліку без виконання залікової роботи

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання										Сума
Розділ 1								Захист проекту	Звітна документація	
T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	40	30	100
3	4	4	4	4	4	4	3			

Для допуску до складання підсумкового контролю (заліку, або екзамену) здобувач вищої освіти повинен набрати не менше 10 балів з навчальної дисципліни під час поточного контролю, самостійної роботи, індивідуального завдання.

Критерії оцінювання навчальних досягнень

Критерії оцінювання роботи на теоретичних та практично-пізнавальних заняттях, складання плану-конспекту

Максимальний бал – 30.

24–30 балів – студент брав активну участь у теоретичних і практично-пізнавальних

заняттях, виявив себе під час навчальних дискусій та обговорень, повно і вичерпно склав план-конспект.

18–23 балів – студент відвідував теоретичні і практично-пізнавальні заняття, в навчальних дискусіях та обговореннях активної участі не брав, план-конспект оформив у цілому правильно.

11–17 балів – студент пропускав теоретичні і практично-пізнавальні заняття, в навчальних дискусіях і обговореннях участі не брав, план-конспект оформлений поверхово. 1–10 балів – студент пропускав теоретичні і практично-пізнавальні заняття, в навчальних дискусіях і обговореннях участі не брав, план-конспект оформлений зі значною кількістю пропусків і фактографічних помилок.

0 балів – студент не з'являвся на теоретичних і практично-пізнавальних заняттях і не оформив план-конспект.

9

Критерії оцінювання дослідних проєктів

Максимальний бал – 40.

30–40 балів – індивідуальне завдання виконане повною мірою, викладено логічно, змістовно наповнено необхідною інформацією, студент продемонстрував самостійний творчий підхід до його виконання.

20–29 балів – завдання виконано в цілому правильно, інформацію подано лаконічно.

10–19 балів – формальна реалізація завдання з намаганням викласти тему, помилки і неповнота у структурному виконанні та змістовному наповненні завдання інформацією.

1–9 балів – завдання реалізоване фрагментарно, містить фактографічні помилки та значні пропуски.

0 балів – завдання виконано повністю неправильно або зовсім не виконано.

Критерії оцінювання звітної документації з практики

Максимальний бал – 30.

24–30 балів – повністю заповнено звітну документацію (щоденник та звіт) відповідно до вимог, подано розгорнуту інформацію у щоденнику щодо отримання завдань та їх виконання, а також розгорнутий аналіз результатів практики у звіті.

18–23 балів – подано розгорнуту інформацію з незначними помилками.

11–17 балів – продемонстрований формальний підхід до заповнення документації, щоденник і звіт складені неповно.

1–10 балів – документацію заповнено частково, фрагментарно, недбало, є значні пропуски і помилки.

0 балів – документація заповнена неправильно або її немає.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка	
	для чотирирівневої шкали оцінювання	для дворівневої шкали оцінювання

90 – 100	відмінно	зараховано
70-89	добре	
50-69	задовільно	
0-49	незадовільно	не зараховано

10. Рекомендована література

Основна література

1. Вовк О. І., Куделко С. М. Краєзнавча навчально-виробнича практика : навчально методичний посібник. Харків, 2021.
2. Основи краєзнавства : підручник (2-ге вид.) / за заг. ред. чл.-кор. НАН України О. П. Реєнта. Київ, 2021.
3. Основи краєзнавства : підручник / за заг. ред. чл.-кор. НАН України О. П. Реєнта. Харків, 2016.
4. Близняк М. Б. Історичне краєзнавство / М. Б. Близняк. Острог, 2011.
5. Голубко В. Є. Історичне краєзнавство. Ч. 1 / В. Є. Голубко, С. П. Качараба, А. В. Середняк. Львів, 2006.
6. Голубко В. Є. Історичне краєзнавство. Напрями та методи історико-краєзнавчих досліджень. Ч. 2 / В. Є. Голубко. Львів, 2011.
7. Обозний В. В. Краєзнавство : Навч. посіб.-практикум / В. В. Обозний. Київ, 1997.
8. Прокопчук В. С. Шкільне краєзнавство / В. С. Прокопчук. Київ, 2011.
9. Спеціальні історичні дисципліни: довідник / І. Н. Войцехівська (кер. авт. кол.), В. В. Томазов, М. Ф. Дмитрієнко та ін. Київ, 2008.
10. Уривалкін О. М. Історичне краєзнавство / О. М. Уривалкін. Київ, 2008.

10

Допоміжна література

1. Харківщина Каразінська : історико-географічна карта / О. І. Вовк, В. А. Пересадько ; уклад. і підготовка до друку А. В. Пілюгін. 1 : 1 000 000. Харків, 2025.
2. Протоколи засідань Громадської комісії з найменувань вулиць при відділі культури Харківського міськвиконкому (1988–1990 рр.) / укл. О. С. Новак. Харків, 2022.
3. Історичне краєзнавство. Як написати науково-дослідницьку роботу: запитання та відповіді / І. А. Коляда, Я. М. Камбалова, О. Ю. Кириєнко. Київ, 2021.
4. Реєнт О. П. Краєзнавство в Україні: історичні традиції та стратегія розвитку. Київ, 2021.
5. Практики саморепрезентації міст України в індустріальну та постіндустріальну добу / заг. ред. В. Кравченка та С. Посохова. Харків, 2021.
6. Українське краєзнавство в системі міжінституційних взаємодій: проблеми концептуалізації та практичної реалізації / за заг. ред. О.П.Реєнта. Київ, 2019.
7. Денисенко Г. Г. Культурна спадщина у формуванні історичної пам'яті. Київ, 2018.
8. Герої Другої світової війни. Харківська область. Харків, 2016.
9. Маньковська Р. В. Музеї України в суспільно-історичних викликах ХХ – початку ХХІ століть. Львів, 2016.
10. Чорний Д. М. Історія Слобідської України. Харків, 2016.
11. Бугрій В. С. Шкільне краєзнавство в Україні (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.). Суми, 2011.

12. Бабарицька В. К. Екскурсознавство і музеєзнавство / В. К. Бабарицька, А. Я. Короткова, О. Ю. Малиновська. Київ., 2007.
13. Всеукраїнська спілка краєзнавців 1997 - 2003 роки / ред.: П. Т. Тронько; НАН України. Ін-т історії України, Всеукр. спілка краєзнавців. Київ, 2003.
14. Всеукраїнська спілка краєзнавців від «А» до «Я» : довідник / авт.-упоряд. О. Г. Бажан, А. А. Ситник ; голов. ред. П. Т. Тронько. Київ, 2001.
15. Акуленко В. Т. Охорона пам'яток культури в Україні 1917–1990. Київ, 1991.
16. Багалій Д. І. Історія Слобідської України. Харків, 1991.
17. Борисова Т. М. Історичні та пам'ятні місця Харківщини / Т. М. Борисова, М. Т. Дяченко, М. В. Уманський. Харків, 1966.
18. Голіков А. П. Харківська область, регіональний розвиток: стан і перспективи / А. П. Голіков, Н. А. Казакова, М. В. Шуба ; за ред. В. С. Бакірова. Харків, 2012.
19. Енциклопедія етнокультурознавства. Понятійно-термінологічний інструментарій, концептуальні підходи: у 2 кн. Київ, 2000–2001.
20. Історичне краєзнавство в Українській РСР / редкол.: П. Т. Тронько (відп. ред.) та ін. Київ, 1989.
21. Історія міст і сіл Української РСР : у 26 т. Київ, 1967–1974.
22. Історія міста Харкова ХХ століття. Харків, 2004.

11

23. Історичне краєзнавство в системі освіти України: здобутки, проблеми, перспективи : наук. зб. / відп. ред. Л. В. Баженов. Кам'янець-Подільський, 2002.
24. Кисельова В. П. Краєзнавчі бібліографічні видання України 1980–1990 рр.: бібліогр. покаж. Київ, 1992.
25. Краєзнавство в Україні: Сучасний стан та перспективи: наук. зб. Київ, 2003.
26. Культура і побут населення України / В. І. Наулко, Л. Ф. Артюх, В. Ф. Горленко та ін. Київ, 1993.
27. Кушнарченко Н. М. Бібліотечне краєзнавство. Київ, 2007.
28. Метка Л. Гончарство Слобідської України у другій половині ХІХ – першій половині ХХ століття. Полтава, 2011.
29. Музейна справа на Харківщині, становлення та розвиток : наук.-допом. покажч. Харків, 2011.
30. Описи Харківського намісництва кінця ХVІІІ ст. Київ, 1991.
31. Основи пам'яткознавства / за ред. Л. О. Гріффена, О. М. Титової. Київ, 2012.
32. Охорона пам'яток історії та культури в Українській РСР. Київ, 1989.
33. Пангелов Б. П. Організація і проведення туристсько-краєзнавчих подорожей. Київ, 2010.
34. Природно-заповідна спадщина Харківської області / під заг. ред. В. А. Токарського. Харків, 2011.
35. Репресоване краєзнавство (20–30 роки) / Л. Бабенко, С. Бабенко, Г. Білоус та ін. Київ, 1991.
36. Самойленко Г. В. Краєзнавство культурно-мистецьке та літературне. Ніжин, 2001.
37. Скрипник Г. А. Етнографічні музеї України. Становлення і розвиток. Київ, 1989.
38. Скоробогатов А. В. Харків у часи німецької окупації (1941–1943). Харків, 2004.
39. Тронько П. Т. Краєзнавство у відродженні та культурі. Досвід. Проблеми. Перспективи. Київ, 1994.
40. Філоненко І. М. Краєзнавство і туризм / І. М. Філоненко, Ю. М. Філоненко. Ніжин, 2010.
41. Харків ХХ століття: бібліогр. покажч. у 2 вип. Харків, 2003.
42. Харків – статистичний збірник до 350-річчя / за ред. М. Л. Чмихало і О. Г. Мамонтова. Харків, 2004.
43. Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна за 200 років. Харків, 2004.

44. Шрамко Б. А. Народження Харкова / Б. А. Шрамко, В. В. Скирда. Харків, 2004.

11. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

Дистанційний курс на платформі Moodle

<https://nsku.org.ua/> Національна спілка краєзнавців України

<http://tronkocentr.karazin.ua/> Центр українських студій та краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

<https://kray.korolenko.kharkov.com/> Вебресурс "Краєзнавство". Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка.

<http://old.region.library.kharkov.ua/> Вебресурс "Харківщина". Харківська обласна універсальна наукова бібліотека.

<http://museum.kh.ua/> Харківський історичний музей імені М. Ф. Сумцова.

<http://litme.com.ua/> Харківський літературний музей.